

negative attitude. There have been revealed the types of success motives which excessive activation leads to decrease of positive attitude to studying and to strengthening of negative one at students (success as external recognition, success as the power, material success). At low progress students the role of different types of success motives in emergence of the positive attitude to studying is significantly reduced. At such students many motives of success, on the contrary, promote fixing of negative emotional installations for studying at the university. At the group of high progress students the functioning of success motives are characterized by exclusive clearness, and at the low progress ones – by «mixture of roles» in emergence and maintenance of different emotional installations to the studying.

Key words: relation, educational and professional activity of a student, the emotional attitude to studying at a university, emotional installation, achievement motivation, types of success motives, exteriorized success, interiorized success.

Received February 11, 2016

Revised March 25, 2016

Accepted April 27, 2016

УДК 378.013.77.:338.48-051

М.С. Корольчук

podlodca@ukr.net

Ю.В. Старова

yuliya.nemesh@yandex.ua

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НА КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Korolchuk M.S. Comparative characteristics of the results of psychological support on the basic components of professional training of the future managers of tourism business / M.S. Korolchuk, Y.V. Starova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 280–290.

M.S. Korolchuk – the scientific contribution of the co-author is 50% ,

Y.V. Starova – the scientific contribution of the co-author is 50% .

© М.С. Корольчук, Ю.В.Старова

280

М.С. Корольчук, Ю.В.Старова. Ефективність впливу програми психологічного супроводу на компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу. У статті доведено, що ефективність професійного розвитку майбутніх менеджерів туристичного бізнесу залежить від упровадження технології психологічного супроводу у вищому навчальному закладі, що передбачає систематичне психодіагностичне визначення рівня психологічного статусу студента, інтенсивне й адекватне використання психологічних методів у навчальному процесі.

З'ясовано психологічний зміст компонентів професійної підготовки менеджерів туристичної сфери, обґрунтовано інформативний комплекс психодіагностичних методик та розроблено програму психологічного супроводу на різних етапах професійної підготовки.

Встановлено, що порівняльний аналіз результатів впливу програми психологічного супроводу на основні компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу експериментальної групи свідчить про ефективність проведених психокорекційних заходів.

Доведено, що існують статистично достовірні відмінності між показниками експериментальної групи до і після застосування програми психологічного супроводу, а також з даними контрольної групи обстежуваних зокрема: за мотиваційним, когнітивним, особистісним та професійним компонентами.

Зроблено висновок на підставі отриманих результатів про те, що представлена програма має достатньо високу ефективність і може бути рекомендована в організацію навчально-виховного процесу вищого навчального закладу та його структуру, що сприяє світоглядному, когнітивному, особистісному, професійному становленню майбутнього менеджера туристичного бізнесу.

Ключові слова: ефективність, програма, психологічний супровід, компоненти, професійна підготовка, менеджери, туристичний бізнес.

Н.С. Корольчук, Ю.В.Старова. Эффективность воздействия программы психологического сопровождения на компоненты профессиональной подготовки будущих менеджеров туристического бизнеса. В статье доказано, что эффективность профессионального развития будущих менеджеров туристического бизнеса зависит от внедрения технологии психологического сопровождения в высшем учебном заведении, предусматривает систематическое психодиагностическое определение уровня психологического статуса студента, интенсивное и адекватное использование психологических методов в учебном процессе.

Определено психологическое содержание компонентов профессиональной подготовки менеджеров туристической сферы, обосновано информативный комплекс психодиагностических методик и разработана программа психологического сопровождения на разных этапах профессиональной подготовки.

Установлено, что сравнительный анализ результатов воздействия программы психологического сопровождения на основные компоненты

профессиональной подготовки будущих менеджеров туристического бизнеса экспериментальной группы свидетельствует об эффективности проведенных психокоррекционных мероприятий.

Доказано, что существуют статистически достоверные различия между показателями экспериментальной группы до и после применения программы психологического сопровождения, а также с данными контрольной группы обследуемых, а именно: по мотивационным, когнитивным, личностным и профессиональным компонентами.

Сделан вывод на основании полученных результатов о том, что представленная программа имеет достаточно высокую эффективность и может быть рекомендована в организации учебно-воспитательного процесса высшего учебного заведения и его структуру, что способствует мировоззренческому, когнитивному, личностному, профессиональному становлению будущего менеджера туристического бизнеса.

Ключевые слова: эффективность, программа, психологическое сопровождение, компоненты, профессиональная подготовка, менеджеры, туристический бизнес.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні характеризується тим, що у державі стрімко розвиваються економічні та організаційні туристичні контакти. У цих умовах особливого значення набуває професійна підготовка кваліфікованого спеціаліста, а саме: менеджера туристичної сфери, який би відповідав рівню світових стандартів і був готовий до постійного професійного зростання. Змінюється функція менеджера як спеціаліста міжкультурної туристичної сфери, який має орієнтуватися й адаптуватися в динамічному, мінливому середовищі, самостійно організувати свою працю і приймати ефективні управлінські, організаційні та економічні рішення. Актуальність цих задач зумовлена існуючими нині протиріччями між зростанням вимог до фахівця як висококваліфікованого менеджера, з одного боку, а з другого – низьким рівнем використання наукових і практичних досягнень у галузі психології. Отже, постає важливе науково-практичне завдання, яке спрямовано на перевірку результатів впливу розробленої авторами програми психологічного супроводу на основні компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу, що сприятиме розвитку високого рівня професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень. Проблема вдосконалення навчального процесу відповідно до сучасних вимог професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ) набуває все більшої актуальності. Про це свідчать наукові публікації з проблем організації фахової підготовки та впровадження

сучасних навчальних програм у вищому навчальному закладі (Е.Ф. Зеєр, Л.М. Карамушка, О.М. Кокун, М.С. Корольчук, Н.Г. Ничкало, В.Ф. Орлов) [2,4,6]. Водночас, менше уваги приділяється психологічним проблемам професійної підготовки, тому виникає потреба у впровадженні системи психологічного супроводу в організацію навчально-виховного процесу ВНЗ та його структуру, що сприяє світоглядному, професійному та особистісному становленню менеджера. Нині розроблено загальні принципи (неперервності, комплексності, адекватності) і завдання психологічного супроводу професійної підготовки, що забезпечить розв'язання низки проблем, які виникають у професіогенезі особистості (В.О. Бодров, А.А. Бодальов, Л.С. Виготський, В.Н. Дружинін, М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, О.М. Леотьев, Б.Ф. Ломов, А.А. Мазаракі, С.Д. Максименко, Л.М. Карамушка, С.Л. Рубінштейн та ін.). Відповідно до наукової проблеми дослідження постає нагальна потреба перейти від загальних принципів і завдань до вдосконалення системи психологічного супроводу майбутніх менеджерів туристичного бізнесу для поліпшення результатів професійної підготовки за рахунок інтенсивності, насиченості психологічними прийомами в різні періоди навчальної діяльності.

Мета статті – визначити ефективність впливу розробленої програми психологічного супроводу на мотиваційний, професійний, когнітивний, особистісний компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Вибірка досліджуваних складалася зі студентів 1-х, 2-х, 3-х, 4-х, 5-х курсів Мукачівського державного університету (41 особи), які на основі даних констатувального експерименту мали низькі показники за такими методиками: «Учбова мотивація студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін, у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої); «Діагностика соціального інтелекту» (Дж. Гілфорда і М. Саллівена); «Індивідуально-типологічний опитувальник» (Л.М. Собчик); тест на загальні здібності до підприємництва (GET TEST-General measure of Enterprising Tendency) (Л. Карамушка). Проведення замірів результатів застосування запропонованої програми було здійснено в експериментальній і контрольній групах (відповідно 50 і 40 осіб). Склад обох груп був приблизно однаковий за всіма компонентами професійної підготовки. Обстеження студентів експериментальної і контрольної груп було зроблено перед початком програми психологічного супроводу та після її завершення. Обробка й аналіз кількісних даних проводився за допомогою статистичного паке-

та SPSS версії 15.0 та Microsoft Excel з пакета Microsoft Office 2007 [3].

Програма впроваджувалася з жовтня по лютий 2015-2016 н.р. Вона включала в себе 4 модулі, які розбиті на 12 зустрічей, кожна з яких тривала від 2-х до 3-х годин. Мета програми полягала в удосконаленні структурних компонентів (мотиваційного, когнітивного, особистісного, професійного) процесу професійної підготовки, які об'єктивно піддаються формуванню за відносно коротким проміжком часу, що активізує роботу студента над власним професійним зростанням.

До програми було включено завдання на розвиток комунікативних, професійних, навчально-пізнавальних мотивів, мотивації досягнення; орієнтування на визначення навчально-пізнавальних і професійних цілей; формування позитивного ставлення до себе, своєї майбутньої професійної діяльності; навчання новим способам поведінки, типових для тих, у кого високорозвинена мотивація досягнення (коли вибирають середні за складністю цілі й уникають їх, коли занадто легкі, або дуже складні; коли надають перевагу ситуаціям, які передбачають особисту відповідальність за успіх справи й уникають випадкових ситуацій, а також ситуацій, де мету задають інші люди); розширення уявлення про сенс особистого і професійного життя; створення умов для пошуку ефективних, оптимальних шляхів вирішення професійних завдань. Кожен із модулів має єдину мету, але спрямованість – у відповідності до розвитку визначених компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців туристичного бізнесу.

Так, перший модуль включає 3 заняття, які спрямовано на створення мотиваційно-професійного середовища під час професійної підготовки студентів-менеджерів у ВНЗ; покращення мотивації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх менеджерів у набутті професійної компетентності; розвитку і саморозвитку професійно важливих якостей, у тому числі рефлексивності; сприяння формуванню професійно-комунікативних умінь.

Другий модуль (3 заняття) – формування цілісного, змістовно насиченого образу «Я»; створення умов для самопізнання, самоаналізу, самовдосконалення, усвідомлення себе в якості майбутнього менеджера туристичної сфери; формування усвідомлення необхідності творчого, креативного, інноваційного підходу до професійної діяльності.

Третій модуль (3 заняття) – сприяння самопізнанню себе як особистості; усвідомлення внутрішніх особистісних ресурсів

і особистісних характеристик; підвищення впевненості в собі; зниження рівня внутрішньої емоційної напруженості; формування вміння адекватно сприймати себе як майбутнього фахівця туристичної сфери.

Четвертий модуль (3 заняття) – ефективне опанування майбутніми фахівцями професійних знань, умінь та навичок; сприяння формуванню усвідомленого ставлення до власного професіогенезу; профілактика та успішне подолання навчально-професійних криз, новоутвореннями яких є навчально-професійна адаптованість і професійна ідентичність майбутніх менеджерів туристичного бізнесу.

У змісті програми представлено тільки описи вправ із необхідним матеріалом, що наведений у додатках. Варто особливо відзначити, що змістовні вправи не обмежуються фактом проведення, а й супроводжуються реконструкціями подій, що відбуваються у групі, з подальшою інтерпретацією за наступною схемою: подія – шеренг (емоційне реагування на те, що відбувалося) – ідентифікація – (Що? Де? Коли відбулося?) – кваліфікація (Чому? Як?) – інтерпретація (пошук причин, що трапилися) [2]. Програма має модульну структуру, що дозволяє реалізувати її як цілком, так і за окремими модулями [1].

Провівши тренінгову програму, спрямовану на підвищення ефективності професійного розвитку студента на всіх етапах його становлення, постала задача у визначенні її ефективності, а саме, чи вдалося нам виконати поставлені завдання та досягнути мети і з'ясувати, наскільки ефективність професійного розвитку майбутнього менеджера туристичного бізнесу залежить від упровадження у ВНЗ технології психологічного супроводу. Однією з проблем визначення результативності реалізації тренінгової програми є вибір адекватних критеріїв для дослідження рівня змін мотиваційного, особистісного, когнітивного, професійного компонентів підготовки менеджерів. Для порівняння і визначення ефективності впровадженої тренінгової програми було обрано статистичні методи U-критерій Манна Уїтні та T-критерій Вілксона.

Перед реалізацією тренінгової програми з метою виявлення відмінностей між контрольною та експериментальною групами було проаналізовано експериментальний зріз за допомогою непараметричного методу порівняння вибірок – критерію U-Манна Уїтні. Висновок про відмінність або подібність досліджуваних груп здійснювався на основі емпіричного значення критерію, який відображає, наскільки в обстежуваних співпадають ряди

значень за кожною зі шкал використаних методик. Аналізуючи отримані результати за даним критерієм, статистично значимі відмінності між досліджуваними, які складають контрольну та експериментальну групи не виявлені (рівні значимості перевищують 0,05). Такі результати свідчать про рівномірний розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи, що дає можливість припустити вірогідність «чистоти» експерименту.

Після впровадження тренінгової програми для визначення психологічного змісту компонентів професійної підготовки менеджера туристичної сфери та встановлення динаміки їх розвитку під впливом програми психологічного супроводу для аналізу результатів студентів експериментальної групи було застосовано Т-критерій Вілкоксона. Даний критерій є непараметричним статистичним критерієм, що призначений для зіставлення показників, виміряних на одній і тій самій вибірці досліджуваних (у нашому випадку: до і після проведення тренінгової програми). За результатами аналізу статистично значимі відмінності спостерігаються за такими шкалами, як: «Комунікативні мотиви», «Мотиви уникнення», «Професійні мотиви», «Навчально-пізнавальні мотиви», «2-й субтест», «Композитна оцінка», «Агравація», «Сензитивність», «Спонтанність», «Шкала брехні», «Потреба в досягненнях». Представлені показники середніх результатів, отримані після проведення тренінгової програми, у порівнянні до його використання, змінилися в позитивну сторону. Так, за шкалами «Комунікативні мотиви» (до тренінгу 7,4; після тренінгу – 9,8; «Мотиви уникнення» (6,9 – 12,3); «Професійні мотиви» (7,3 – 15,7); «Навчально-пізнавальні мотиви» (11,7 – 17,4); «2-й субтест» (5,2 – 18); «Композитна оцінка» (23 – 24,3); «Агравація» (2,4 – 4,8); «Сензитивність» (3,1 – 4,8); «Спонтанність» (4,6 – 1,9); «Шкала брехні» (3,4 – 1,8); «Потреба в досягненнях» (5,7 – 10).

Отже, аналіз результатів експериментального дослідження свідчить про покращення показників, що дозволяє стверджувати наступне: студенти експериментальної групи, пройшовши програму психологічного супроводу, поліпшили продуктивність міжособистісної взаємодії, розвинули навички співробітництва, збагатили свій комунікативний досвід, покращилася здібність до логічного узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у різних невербальних реакціях людини (поза, міміка, жести). У більшості студентів підвищився рівень навчальної мотивації в результаті формування позитивного ставлення внутрішнього «Я» до майбутньої діяльності; відбувся процес саморозвитку нових емоційних, когнітивних, особистісних, вольових

якостей. Навчально-пізнавальні мотиви все більше стали відповідати професійній діяльності майбутніх менеджерів. Все це сприяло професійному самовдосконаленню, саморозвитку, самоусвідомленню професійних можливостей власної компетентноспроможності, індивідуалізації особистості та набуттю нових знань, навичок, умінь, що, в свою чергу, дасть можливість в майбутньому здійснювати творчі, ініціативні, креативні дії професійного характеру відчуваючи впевненість за свої рішення та наслідки. Окрім того, після реалізації програми психологічного супроводу спостерігається покращення показників за шкалою «Потреба в досягненнях (подальшому) розвитку», що свідчить про спрямованість студентів на успішний, ефективний результат своєї майбутньої діяльності.

Так як програма поєднувала у собі вправи, які були спрямовані на покращення мотиваційного, особистісного, когнітивного, професійного компонентів у процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу, можна припустити, що під час психологічного супроводу відбулася екстраполяція отриманого досвіду застосування адекватних умов для майбутньої діяльності в поле особистісного розвитку, що сприяло засвоєнню професійного досвіду та перенесенню його на інші життєві ситуації. Реалізація нашої програми дає можливість студентам вибудувати адекватну, повноцінну, стійку та конструктивну форму професійної підготовки, сформувати реалістичний, позитивний і цілісний образ власної особистості. За результатами порівняння показників контрольної групи на час початку і наприкінці тренінгу з'ясовано, що рівні значимості за усіма шкалами перевищують 0,05, і це свідчить про відсутність статистично достовірних відмінностей між компонентами професійної підготовки у учасників контрольної групи.

Отже, дані експериментальної групи за критерієм Вілконсона уможливають висновок про ефективність тренінгової роботи, яка була спрямована на те, щоб покращити професійно значимі показники в стислі терміни з метою самовдосконалення, саморозвитку та формування професійного й особистісного становлення майбутнього менеджера. Проаналізувавши отримані результати експериментальної групи, можемо з упевненістю стверджувати про досягнення високого рівня ефективності тренінгової програми.

Висновки. Доведено, що ефективність професійного розвитку майбутнього менеджера туристичного бізнесу залежить від упровадження технології психологічного супроводу у вищому на-

вчальному закладі, що передбачає систематичне психодіагностичне визначення рівня психологічного статусу студента, інтенсивний адекватне використання психологічних методів у навчальному процесі. З'ясовано психологічний зміст компонентів професійної підготовки менеджерів туристичної сфери, обґрунтовано інформативний комплекс психодіагностичних методик та розроблено програму психологічного супроводу на різних етапах професійної підготовки. Встановлено, що порівняльний аналіз результатів впливу програми психологічного супроводу на основні компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу експериментальної групи свідчить про ефективність проведених психокорекційних заходів. Доведено, що існують статистично достовірні відмінності між показниками експериментальної групи до і після застосування програми психологічного супроводу, а також з даними контрольної групи обстежуваних, а саме:

- за мотиваційним компонентом покращились показники шкал, що характеризують комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні мотиви та мотиви уникнення;
- за когнітивним компонентом в кращу сторону змінились показники за шкалами: «2-й субтест» та «Композитна оцінка»;
- за особистісним компонентом на поліпшення результатів обстежуваних вказує зниження рівнів таких індивідуально-психологічних якостей як агравація, сензитивність, спонтанність, нещирість;
- за професійним компонентом покращились показники за шкалою: «Потреба в досягненнях».

З'ясовано, що отримані результати порівняння показників експериментальної і контрольної груп до і після проведення програми свідчать про те, що студенти, в яких було виявлено низькі показники за вказаними шкалами завдяки психокорекційному впливу досягають рівня нормативних характеристик за інтерпретацією методик. Початковий рівень показників контрольної і експериментальної груп статистично не відрізняється, а показники експериментальної групи після впровадження психологічної програми мають позитивні зрушення, що є свідченням того, що запропоновані модулі сприяють корекції структурних компонентів професійної підготовки, наближаючи їх до нормативних величин. Зроблено висновок на підставі отриманих результатів про те, що представлена програма має достатньо високу ефективність і може бути рекомендована в організацію навчально-виховного процесу вищого навчального закладу та його структуру, що спри-

яє світоглядному, когнітивному, особистісному, професійному становленню майбутнього менеджера туристичного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности : [учебное пособие для вузов] / В.А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
2. Карамушка Л.М. Мотивація підприємницької діяльності: [Монографія] / Л.М. Карамушка, Н.Ю. Худякова. – К.-Львів : Сполом, 2011. – 208 с.
3. Корнієнко І.О. Стратегії копінг-поведінки студента в ситуації неуспіху : Монографія / І.О. Корнієнко. – Мукачєво, 2011. – 292 с.
4. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного психологічного відбору / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
5. Максименко С.Д. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посібник / С. Д. Максименко, А. А. Мазаракі, Л. П. Кулаковська, Т. Ю. Кулаковський. – К. : КНТЕУ, 2012. – 720 с.
6. Технологія роботи організаційних психологів: Навч. посібн. для студентів вищ. навч. заклад. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.
7. Тюків А.А. Про шляхи опису психологічних механізмів рефлексії / А.А. Тюків // Проблеми рефлексії / Відп. ред. І.С. Ладєнко. – Новосибірськ, 1987. – 243 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bodrov V.A. Psykholohyia professyonalnoi pryhodnosti : [uchebnoe posobyе dlia vuzov] / V.A. Bodrov. – M. : PER SЭ, 2001. – 511 s.
2. Karamushka L.M. Motyvatsiia pidpryiemnytskoi diialnosti: [Monohrafiia] / L.M. Karamushka, N.Iu. Khudiakova. – K.-Lviv : Spolom, 2011. – 208 s.
3. Korniienko I.O. Stratehii kopinh-povedinky studenta v sytuatsii neuspikhu : Monohrafiia / I.O. Korniienko. – Mukachevo, 2011. – 292 s.
4. Korolchuk M.S. Teoriia i praktyka profesiinoho psykholohichnoho vidboru / M.S. Korolchuk, V.M. Krainiuk. – K. : Nika-Tsentr, 2006. – 536 s.
5. Maksymenko S.D. Pidpryiemnytstvo: psykholohichni, orh-anizatsiini ta ekonomichni aspekty : navch. posibnyk /

- S. D. Maksymenko, A. A. Mazaraki, L. P. Kulakovska, T. Iu. Kulakovskiyi. – К. : KNTEU, 2012. – 720 s.
6. Tekhnolohiia roboty orhanizatsiinykh psykholohiv: Navch.possible. dlia studentiv vyshch. navch. zaklad. ta slukhachiv in-tiv pislidyplomnoi osvity / Za nauk.red. L.M.Karamushky. – К. : Firma «INKOS», 2005. – 366 s.
  7. Tiukiv A.A. Pro shliakhy opysu psykholohichnykh mekhanizmiv refleksii / A.A. Tiukiv // Problemy refleksii / Vidp. red. Y.S.Ladenko. – Novosybirsk, 1987. – 243 s.

N.S. Korolchuk, Y.V. Starova. Comparative characteristics of the results of psychological support on the basic components of professional training of the future managers of tourism business. The article discusses that the effectiveness of the professional development of future managers of tourism business depends on the implementation of the techniques of psychological support in higher education establishments. It will provide systematic psycho-diagnostic determination of the level of student's psychological status and adequate usage of psychological methods in the educational process.

The article analyzes psychological content of the components of tourism managers' training. The article examined information complex of psycho-diagnostic methods and a program of psychological support at various stages of training was designed.

It is also established that the comparative analysis of the results of the influence of the program of psychological support on the main components of professional training of future managers of tourism business of experimental group demonstrates the effectiveness of the activities carried out psycho-corrective means.

It is also proved that there are significant differences between the performance of the experimental and control group before and after applying the program of psychological support, on the basis of such components of professional training: motivational, cognitive, personal and professional components.

On the basis of given results we can state that the presented program has enough high efficiency and can be recommended in the organization of educational process and structure of higher education institutions. This will contribute to cognitive, personal and professional development of future tourism business managers.

Key words: efficiency, program, psychological support, components, professional training, managers, tourism business.

Received February 06, 2016

Revised March 24, 2016

Accepted April 26, 2016